

Układy generacyjne

Wrocław 2010

Wprowadzenie

GENERATORY – układy elektroniczne, które w kontrolowany sposób przetwarzają energię źródła zasilania w drgania elektryczne o określonym kształcie, częstotliwości i mocy przekazując je do obciążenia.

Rodzaje

Podział ze względu na stałość częstotliwości i mocy generowanych drgań:

- ⇒ generatory częstotliwości – duża stałość częstotliwości (wzorce f , wzbudnice nadajników),
- ⇒ generatory mocy – duża moc wyjściowa i duża sprawność energetyczna bez optymalizacji stałości częstotliwości.

Podział ze względu na sposób generacji drgań:

- ⇒ generatory przebiegu sinusoidalnego (analogowe),
- ⇒ generatory przebiegów niesinusoidalnego (prostokątny) – przerzutniki,
- ⇒ cyfrowe generatory DDS (bezpośrednia synteza cyfrowa - Direct Digital Synthesis)

Parametry generowanych drgań

Częstotliwość generowanego przebiegu

Zakres przestrajania.

Stażność częstotliwości:

- ⇒ bezwzględna niestałość częstotliwości:

$$\Delta f(t) = f(t) - f_0$$

f_0 – częstotliwość na początku obserwacji,
 $f(t)$ – częstotliwość w chwili t obserwacji.

- ⇒ względna niestałość częstotliwości:

$$\delta f(t) = \frac{\Delta f(t)}{f_0}$$

Dobowe stałości częstotliwości dla generatorów:

- atomowych $\pm(10^{-12} - 10^{-14})$,
- kwarcowych $\pm(10^{-6} - 10^{-10})$,
- LC $\pm(10^{-3} - 10^{-4})$,
- RC $\pm(10^{-2} - 10^{-3})$.

- ⇒ stałość częstotliwości – średnia względnych niestałości f mierzonych w czasie doby lub roku:

$$\frac{\Delta f}{f_0} = \frac{1}{f_0} \frac{\int_0^T (df) dt}{T}$$

Parametry generowanych drgań

Wartość amplitudy.

Zawartość harmonicznych w nominalnych warunkach pracy.

Poziomy i widma fluktuacji amplitudy i fazy.

Moc i sprawność.

Generatory przebiegu sinusoidalnego (analogowe)

Wprowadzenie

Drgania sinusoidalne – podstawowy rodzaj drgań występujący w przyrodzie.

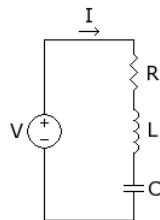
$$u(t) = U \sin(2\pi ft + \phi)$$

Drgania tego typu znajdują powszechne zastosowanie w urządzeniach nadawczo-odbiorczych, w aparaturze kontrolno-pomiarowej, w systemach cyfrowych do generacji wzorcowych przedziałów czasu.

Wprowadzenie

Rezonans szeregowy – rezonans napięć

Rezonans występuje gdy wartość spadków napięć na cewce i kondensatorze są sobie równe.

Impedancja zastępcza obwodu:

$$Z = R + j(X_L - X_C)$$

Reaktancja zastępcza obwodu w stanie rezonansu jest równa 0 ($\text{Im}(Z) = 0$).

$$X_L - X_C = 0$$

$$\omega L = \frac{1}{\omega C}$$

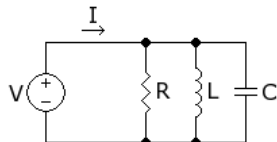
Częstotliwość rezonansowa:

$$f = \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}}$$

Wprowadzenie

Rezonans równoległy – rezonans prądów

Rezonans występuje gdy wartość prądów płynących przez cewkę i kondensator są sobie równe.

Admitancja zastępcza obwodu:

$$Y = G + j(B_c - B_L)$$

Susceptancja zastępcza obwodu w stanie rezonansu jest równa 0 ($\text{Im}(Y) = 0$).

$$B_c - B_L = 0$$

$$\omega C = \frac{1}{\omega L}$$

Częstotliwość rezonansowa:

$$f = \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}}$$

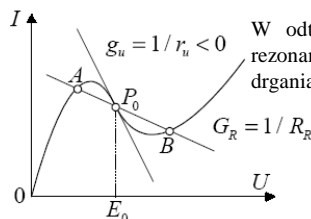
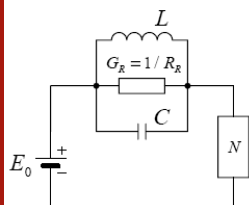
Rodzaje generatorów

⇒ generatory sprzężeniowe – element aktywny objęty pętlą +SZ, dzięki czemu uzyskuje się od tłumienie obwodu generacyjnego,

⇒ generatory dwójnikowe (generatory o ujemnej rezystancji) – element o ujemnej rezystancji lub konduktancji wykorzystany jest do od tłumienia obwodu generacyjnego.

typu N (np. dioda tunelowa)

Odtłumienie obwodu rezonansowego jest możliwe jeśli w P_0 wypadkowa konduktancja obwodu równoległego jest równa 0.

W odtłumionym (bezsstratnym) układzie rezonansowym powstają niegasnące drgania, gdy:

$$G_R < |g_u|$$

$$\omega_0 = 2\pi f_0 = \frac{1}{\sqrt{LC}}$$

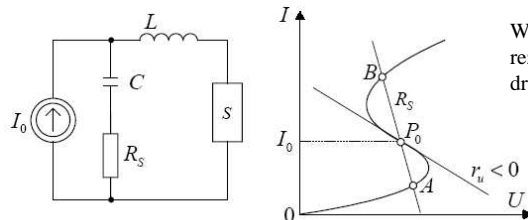

Rodzaje generatorów

⇒ generatory sprzężeniowe – element aktywny objęty pętlą +SZ, dzięki czemu uzyskuje się od tłumienie obwodu generacyjnego,

⇒ generatory dwójnikowe (generatory o ujemnej rezystancji) – element o ujemnej rezystancji lub konduktancji wykorzystany jest do od tłumienia obwodu generacyjnego.

typu S (np. tranzystor lawinowy, tyrystor)

Odtłumienie obwodu rezonansowego jest możliwe jeśli w P_0 wypadkowa rezystancja obwodu szeregowego jest równa 0.

W odtłumionym (bezstratnym) układzie rezonansowym powstają niegasnące drgania, gdy:

$$R_s < |r_u|$$

$$\omega_0 = 2\pi f_0 = \frac{1}{\sqrt{LC}}$$

Generatory sprzężeniowe

⇒ generatory LC,

⇒ generatory ze stabilizacją piezoelektryczną – kwarcowe,

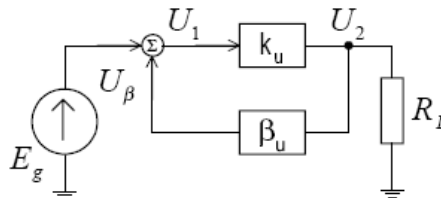
⇒ generatory RC.

Generatory sprzężeniowe

Warunek wzbudzenia drgań

Ogólny schemat blokowy generatora sprzężeniowego

wzmocnienie wzmacniacza bez SZ

$$k_u(j\omega) = \frac{U_2}{U_1} = |k_u| \exp(j\varphi_u)$$

transmitancja pasywnego czwórnika SZ

$$\beta_u(j\omega) = \frac{U_\beta}{U_2} = |\beta_u| \exp(j\varphi_\beta)$$

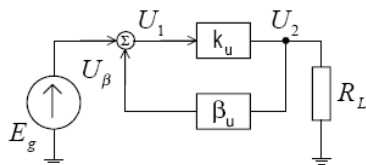
transmitancja układu ze SZ

$$k_f(j\omega) = \frac{U_2}{E_g} = \frac{k_u(j\omega)}{1 - k_u(j\omega)\beta_u(j\omega)}$$

Generatory sprzężeniowe

Warunek wzbudzenia drgań

Aby sprawdzić czy generator jest zdolny do generacji drgań, należy:

- przerwać obwód SZ,
- obciążyć WY SZ rezystancją równą R_{WE} wzmacniacza,
- podać na wzmacniacz napięcie U_1 ,
- zmierzyć napięcie U_2 ,
- generator jest zdolny do wytworzenia drgań gdy $U_1 = U_2$

Warunek generacji:

$$U_1(j\omega) = U_2(j\omega) = \beta_u(j\omega)k_u(j\omega)U_1(j\omega)$$

Wzmocnienie w pętli SZ musi być zatem równe:

$$k_u(j\omega)\beta_u(j\omega) = \text{Re}(k_u\beta_u) + j \text{Im}(k_u\beta_u) = |k_u\beta_u| \exp[j(\varphi_u + \varphi_\beta)] = 1$$

Generatory sprzężeniowe

Warunek wzbudzenia drgań

Warunek amplitudy:

$$|k_u \beta_u| = 1 = \operatorname{Re}(k_u \beta_u) = 1$$

drgania mogą być generowane wówczas, gdy wzmacniacz kompensuje tłumienie wprowadzone przez obwód SZ (w praktyce warunek ≥ 1 , gdyż nawet niewielkie zmniejszenie wzmocnienia mogłoby prowadzić do zerwania drgań; warunek > 1 może powodować zniekształcenia U_{wy} wynika to z nieliniowości wzmacniacza)

Warunek fazy:

$$\operatorname{Im}(k_u \beta_u) = 2\pi n, \quad \text{lub} \quad \varphi_u + \varphi_\beta = 2\pi n, \quad \text{gdzie} \quad n = 0, 1, 2, \dots$$

drgania mogą być generowane wówczas, gdy napięcie wyjściowe jest w fazie z napięciem wejściowym

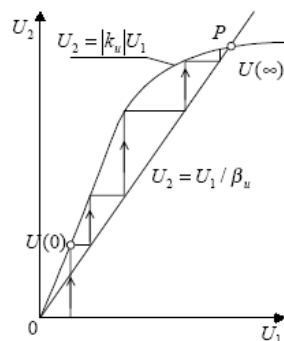
Warunki generacji powinny być spełnione tylko dla jednej określonej częstotliwości. Zapewnia się to z pewnym przybliżeniem przez odpowiedni dobór elementów RC lub LC.

Generatory sprzężeniowe

Proces wzbudzenia drgań – miękkie

Proces narastania drgań i osiągnięcia stanu ustalonego generatora można przedstawić w oparciu o ch-yki przejściowe k_u i β_u . Nieliniowości elementów aktywnych powodują, że ch-yki wzmacniaczy są także nieliniowe i zależne od klasy pracy wzmacniacza. Ch-yka β_u jest liniowa, jeśli jest on zrealizowany z liniowych elementów pasywnych

Ch-yka wzmacniacza w początkowym okresie jest liniowa (wzmacniacz klasy A, AB lub B).

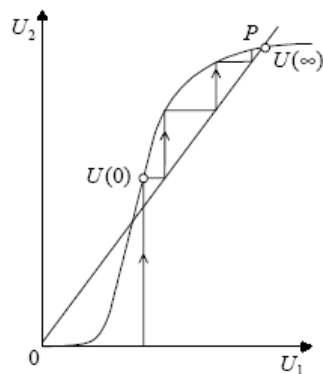
Nawet dla małych amplitud napięcia $k_u \beta_u \gg 1$.

Po załączeniu napięcia zasilania i przypadkowym pobudzeniu (np. napięciem szumów) amplituda drgań narasta od wartości początkowej $U(0)$ do wartości ustalonej $U(\infty)$ w pkt P, w którym $k_u \beta_u = 1$. Dalszy wzrost amplitudy nie jest możliwy

Generatory sprzężeniowe

Proces wzbudzenia drgań – twarde

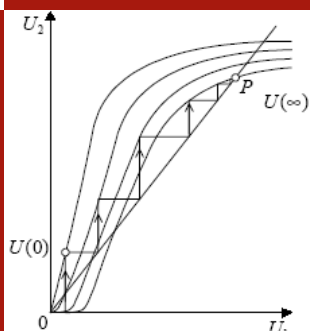
Ch-yka wzmacniacza narasta dopiero po pewnej wartości progowej napięcia U_I (wzmacniacz klasy C).

Przy małych amplitudach napięcia warunek generacji nie jest spełniony ($|k_u| < 1/|\beta_u|$).

Aby nastąpiło wzbudzenie drgań układ musi być silnie pobudzony, np. przez podanie napięcia zasilania. Amplituda drgań narasta od wartości początkowej $U(0) > 0$ do wartości ustalonej $U(\infty)$ w pkt P, w którym $k_u \beta_u = 1$.

Generatory sprzężeniowe

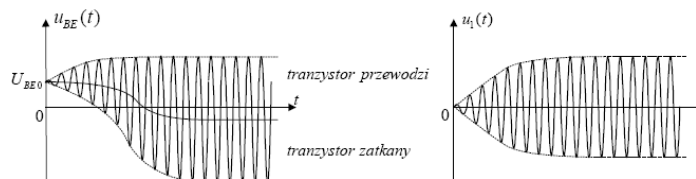
Proces wzbudzenia drgań – ukł.autom.polaryzacji obw.wej.wzm.

Wzmacniacz selektywny pracuje w klasie C z dynamiczną polaryzacją obwodu wejściowego.

Na początku wzmacniacz pracuje w klasie A – wzbudzenie miękkie.

Pod wpływem narastającej amplitudy drgań wytwarza się rosnące napięcie polaryzujące obwód wejściowy wzmacniacza przesuując punkt pracy wzmacniacza do klasy C.

Generatory LC Rodzaje

W generatorach LC stosuje się tranzystory bipolarne lub unipolarne, można je realizować również na wzmacniaczach operacyjnych lub brankach cyfrowych.

Połączenie elementu aktywnego z obwodem rezonansowym może być realizowane za pomocą obwodów sprzęgających wykonanych jako transformatory, dzielniki pojemnościowe lub indukcyjne.

Istnieją 3 podstawowe struktury generatorów LC (różne sprzężenie obwodu rezonansowego

z elementem aktywnym)

- generator Colpittsa,
- generator Hartleya,
- generator Meissnera.

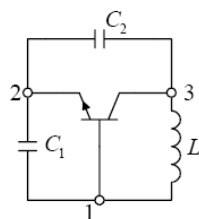
Na tej bazie powstało wiele innych odmian generatorów np.:

- generator Clappa odmiana Colpittsa,
- generatory kwarcowe (Pierce'a) odmiana Colpittsa i Hartleya.

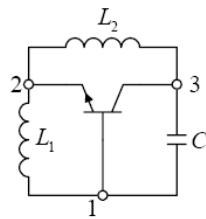

Generatory LC Rodzaje

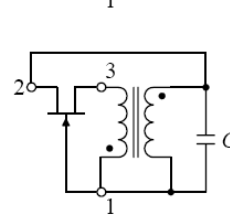
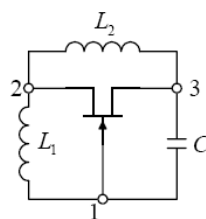
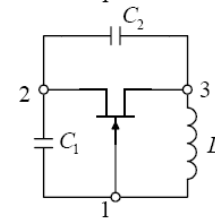
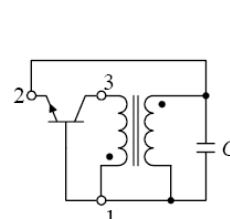
Generator Colpittsa

Generator Hartleya

Generator Meissnera

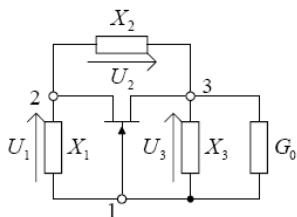
gdy węzeł 1 uziemiony – konfiguracja OB. Lub OG; gdy węzeł 2 uziemiony – konfiguracja OE lub OS

Generatory LC

Warunki generacji – generator „trójpunktowy” - OG

Układ z elementem aktywnym (JFET) nieobciążającym obwód rezonansowy – konfiguracja OG

obwód rezonansowy to elementy X_1, X_2, X_3 ,
 G_0 element reprezentujący straty obwodu,

Ponieważ OG nie zmienia fazy napięcia wyjściowego U_3 ,
dzielnik X_1, X_2 musi się składać z reaktancji tego samego typu
aby podział U_3 był bez zmiany fazy.

jeśli $X_1, X_2 = X_C$ to $X_3 = X_L$ – generator Colpittsa

jeśli $X_1, X_2 = X_L$ to $X_3 = X_C$ – generator Hartleya

Z warunku fazy wyznaczyć można częstotliwość drgań generatora (dla częstotliwości rezonansowej ω_0 obwód rezonansowy reprezentuje konduktancję G_0)

$$X_1 + X_2 + X_3 = 0$$

Z warunku amplitudy otrzymujemy:

$$k_{u0}(\omega_0)\beta_0(\omega_0) = k_u(\omega_0) \frac{X_1}{X_1 + X_2} \geq 1$$

Generatory LC

Warunki generacji – generator „trójpunktowy” - OG

$$k_{u0}(\omega_0)\beta_u(\omega_0) = k_u(\omega_0) \frac{X_1}{X_1 + X_2} \geq 1$$

Ponieważ $k_u(\omega_0)$ jest duże, to przy $k_u \gg 1$ warunek amplitudy jest łatwy do spełnienia nawet przy $X_1 \ll X_2$, tj. przy:

$C_1 \gg C_2$ dla Colpittsa,

$L_1 \ll L_2$ dla Hartleya.

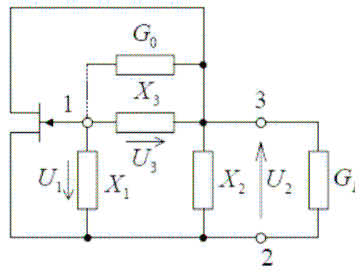
Warunek ten jest szczególnie istotny dla tranzystorów bipolarnych, wówczas X_1 jest bocznikowane niewielką r_{wej} tranzystora. Wpływ tej rezystancji będzie mały, gdy $X_1 \ll X_2$ oraz $X_1 \ll r_{wej}$.

Generatory LC

Warunki generacji – generator „trójpunktowy” - OS

Układ OS z elementem aktywnym (JFET) – konfiguracja OS, obciążenie G_L

Układ OS odwraca fazę o 180° , zatem dzielnik X_1, X_2 powinien wnieść dalsze przesunięcie o 180° tak aby była zgodność faz napięć U_1 oraz U_3 . Słuszny jest zatem warunek fazy jak dla OG:

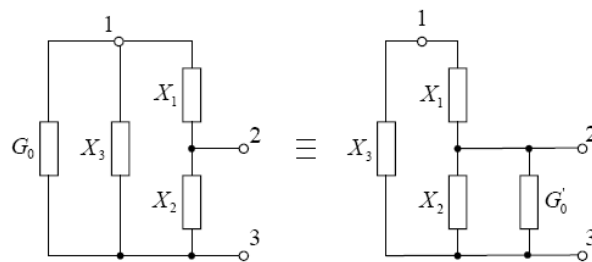
$$X_1 + X_2 + X_3 = 0$$

Generatory LC

Warunki generacji – generator „trójpunktowy” - OS

Konduktancję G_0 można przetransformować do zacisków do których przyłączona jest G_L

$$G'_0 = \frac{G_0}{p^2}$$

$$p = \frac{X_2}{X_1 + X_2}$$

Generatory LC

Warunki generacji – generator „trójpunktowy” - OS

Dla częstotliwości rezonansowej (ω_0) transmitancje k_u i β_u wynoszą:

$$k_u(\omega_0) = \frac{-g_m}{g_{ds} + G_L + G_0 / p^2}$$

$$\beta_u(\omega_0) = \frac{X_1}{X_1 + X_3} = -\frac{X_1}{X_2} = 1 - \frac{1}{p}$$

Zatem warunek amplitudy przyjmuje postać:

$$k_u(\omega_0)\beta_u(\omega_0) = \left(\frac{-g_m}{g_{ds} + G_L + G_0 / p^2} \right) \left(1 - \frac{1}{p} \right) = 1$$

Po przekształceniu:

$$p^2(g_{ds} + G_L + g_m) - pg_m + G_0 = 0$$

Generatory LC

Warunki generacji – generator „trójpunktowy” - OS

Warunkiem powstania drgań w układzie jest, aby pierwiastki równania były rzeczywiste. Otrzymujemy jeden pierwiastek:

$$p_1 \approx \frac{g_m}{g_m + G_L}$$

Ponieważ:

$$p_1 = \frac{X_2}{X_1 + X_2} \approx \frac{g_m}{g_m + G_L}$$

otrzymujemy warunek amplitudy:

$$\frac{X_1}{X_2} \approx \frac{G_L}{g_m}$$

Generatory LC

Warunki generacji – generator Colpittsa, Hartleya

Warunki powstania drgań w układzie Colpittsa:

– amplitudy:

$$\frac{C_2}{C_1} = \frac{G_L}{g_m}$$

– fazy:

$$\frac{1}{C_1} + \frac{1}{C_2} = \omega_0^2 L$$

Warunki powstania drgań w układzie Hartleya:

– amplitudy:

$$\frac{L_1}{L_2} = \frac{G_L}{g_m}$$

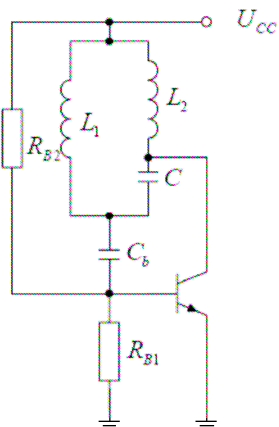
– fazy:

$$L_1 + L_2 = \frac{1}{\omega_0^2 C}$$

Generatory LC

Generator Hartleya – zasilanie szeregowe (WE)

Składowa stała I_C płynie przez cewkę obwodu rezonansowego.

Połączenie obwodu rezonansowego z bazą tranzystora oddzielone jest przez C_b sprzęgającą.

Na C_b po wytworzeniu się drgań pojawia się dodatkowe napięcie przesuwające stopniowo pkt. pracy tranzystora do pracy w klasie AB, B lub C.

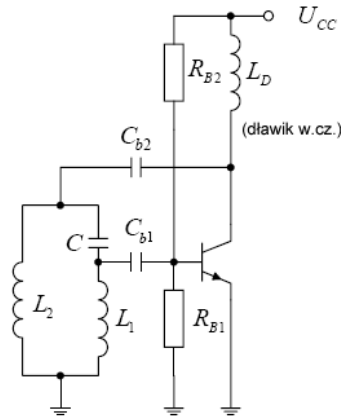
Stała czasowa rozładowania C_b powinna być duża w porównaniu z okresem drgań generatora.

Częstotliwość generowanych drgań równa jest częstotliwości obwodu rezonansowego.

Generatory LC

Generator Hartleya – zasilanie równoległe (WE)

Składowa stała I_C płynie przez dławik w.cz. a nie płynie przez obwód rezonansowy (obwód równoległy). Obwód rezonansowy zapewnia 180^0 przesunięcia fazowego (WE-kolejne 180^0) – spełniony warunek fazy. Częstotliwość generowanych drgań równa jest częstotliwości obwodu rezonansowego.

Sposób zasilania stosowany szczególnie w generatorach mocy, ponieważ przez dławik nie płynie prąd w.cz. i zapewnione jest dzięki temu dobre dopasowanie źródła zasilającego.

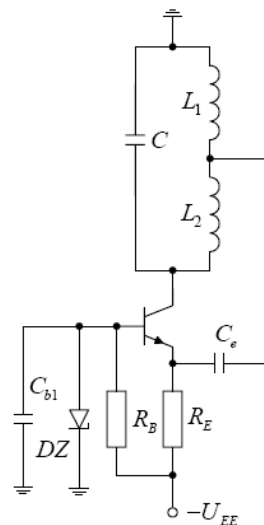
W układzie również występują małe straty mocy w obwodzie zasilania.

Wada: trudność wykonania dławika tak by nie posiadał własnych rezonansów.

Generatory LC

Generator Hartleya – zasilanie od strony emitera (WB)

Składowa stała I_C płynie przez obwód rezonansowy. Sygnał z obw.rezon. przez SZ (C_e) nie jest przesunięty w fazie – WB nie zmienia fazy zatem mamy +SZ.

Częstotliwość generowanych drgań równa jest częstotliwości obwodu rezonansowego.

Układ stosowany w generatorach małej mocy.

Generatory LC

Generator Hartleya

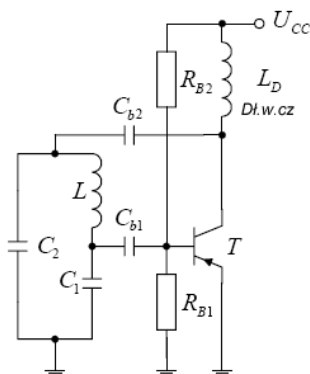
Przestrajanie (zmiana generowanej f) może być realizowane przez zmianę L lub C (częściej stosowane).

Aby uzyskać dużą stałość częstotliwości (ograniczyć wpływ temperatury) należy stosować obwód rezonansowy o dużej Q .

Generatory LC

Generator Colpittsa – zasilanie równoległe (WE)

Składowa stała I_C płynie przez dławik w.cz. i nie płynie przez obwód rezonansowy. Obwód rezonansowy zapewnia 180° przesunięcia fazowego (WE-kolejne 180°) – spełniony warunek fazy. Częstotliwość generowanych drgań równa jest częstotliwości obwodu rezonansowego.

Sposób zasilania stosowany szczególnie w generatorach mocy, ponieważ przez dławik nie płynie prąd w.cz. i zapewnione jest dzięki temu dobre dopasowanie źródła zasilającego.

W układzie również występują małe straty mocy w obwodzie zasilania.

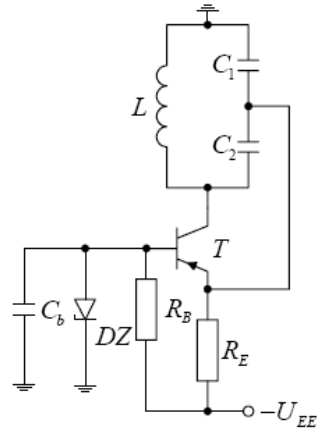
Wada: trudność wykonania dławika tak by nie posiadał własnych rezonansów.

Generatory LC

Generator Colpittsa – zasilanie od strony emitera (WB)

Układ stosowany w generatorach małej mocy.

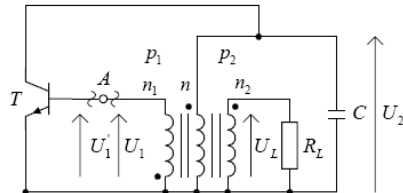
Generatory LC

Generator Colpittsa

Przestrzajanie (zmiana generowanej f) może być realizowane przez zmianę L lub jednoczesną zmianę C przy zachowaniu ich stałego stosunku.

Generatory LC Generator Meissnera

Sprężenie obwodu rezonansowego poprzez transformator

Rozcięcie pętli pozwala na określenie wzmocnienia $k_u \beta_u$.

Zakładając częstotliwość graniczną tranzystora dużo większą od częstotliwości generacji można przyjąć, że y_{we} tranzystora ma charakter rzeczywisty.

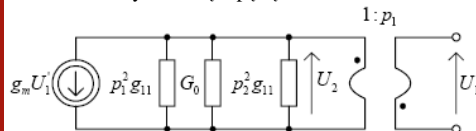
Obwód LC dla częstotliwości rezonansowej:

$$f_0 = \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}}$$

$$p_1 = \frac{U_1}{U_2} = \frac{n_1}{n} \quad p_2 = \frac{U_L}{U_2} = \frac{n_2}{n}$$

n – liczba uzwojeń

Model liniowy z rozcięta pętlą SZ

można zastąpić konduktancją dynamiczną G_0

$$G_0 = \frac{\omega_0 C}{Q}$$

Q – dobroć układu

Generatory LC Generator Meissnera

Wypadkowa konduktancja obwodu dla częstotliwości rezonansowej f_0

$$G_R = G_0 + p_1^2 g_{11} + p_2^2 G_L$$

Ponieważ OE odwraca fazę o 180° , to dla spełnienia warunku fazy, dodatkowe przesunięcie o 180° musi zapewnić transformator (przy odpowiednim połączeniu w obwodzie bazy).

Warunek amplitudy

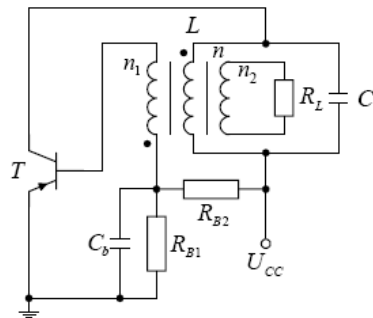
$$k_u(\omega_0)\beta_u(\omega_0) = \left(\frac{-g_m}{g_{ds} + p_1^2 g_{11} + p_2^2 G_L} \right) (-p_1) = 1$$

Z tego warunku wyznaczamy przekładnię transformatora.

Generatory LC

Generator Meissnera – zasilanie szeregowe (WE)

Obwód rezonansowy musi dać przesunięcie 180° realizowane jest to poprzez nawinięcie uzwojeń trafo. w przeciwnym kierunku.

C_b zapewnia małą impedancję w obwodzie sterującym dla przebiegów w.c.z. (zwiera R_{B1} , R_{B2}), ponadto jest elementem automatycznej polaryzacji bazy.

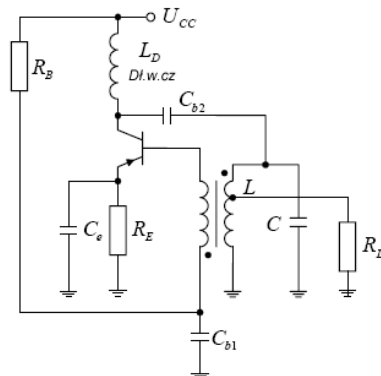
Gdy narasta amplituda drgań na C_b stopniowo narasta ujemne napięcie (ładowanie impulsami I_B). Dzięki temu generator wzbudza się miękko (klasa A) a w miarę narastania amplitudy drgań jego punkt pracy przesuwa się do klasy AB, B lub C.

W tym sposobie pracy układ wykazuje własności stabilizujące amplitudę generowanego przebiegu.

Generatory LC

Generator Meissnera – zasilanie równoległe (WE)

C_{b1} spełnia podobną rolę jak C przy zasilaniu szeregowym.

C_{b2} sprzęga obwód rezonansowy z kolektorem tranzystora.

Generatory LC

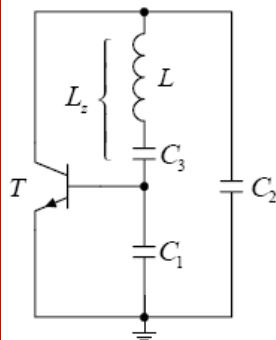
Generator Meissnera

Przestrajanie (zmiana generowanej f) może być realizowane przez zmianę C w obwodzie rezonansowym.

Generatory LC

Generator Clappa – odmiana Colpittsa

Indukcyjność zastępcza:

$$L_z = L - \frac{1}{\omega_2^2 C_3}$$

silnie rośnie wraz ze wzrostem f , dzięki temu w układzie zwiększa się stałość częstotliwości generowanych drgań.

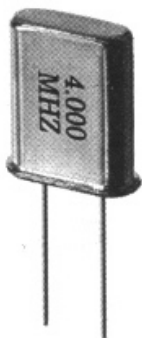
W układzie tym C_1 , C_2 , L mogą być znacznie większe niż odpowiedniki w układzie Colpittsa.

Istotną zaletą przy projektowaniu generatorów o dużych częstotliwościach, wówczas wartości C_1 , C_2 , L potrzebne do zapewnienia wymaganej częstotliwości drgań stają się porównywalne z pojemnościami i indukcyjnościami pasywnymi układu.

Generatory kwarcowe

Rezonator kwarcowy

Przetwornik elektromechaniczny składający się z wibratora kwarcowego i obudowy chroniącej go przed wpływami zewnętrznymi.

Element kwarcowy wycięty z monokryształu kwarcu, najczęściej w postaci prostokątnych lub okrągłych, płaskich lub soczewkowatych płytek.

Na element kwarcowy napyla się elektrody z cienkich warstw metalicznych (złoto, srebro, aluminium).

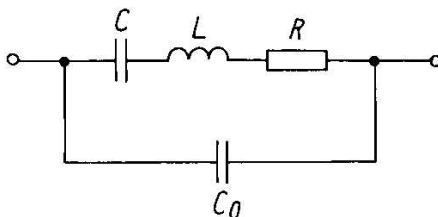
Jeżeli od elektrod przyłożone zostanie napięcie zmienne (sinus) to w elemencie piezoelektrycznym (kwarc) wytworzy się zmienne pole elektryczne. W wyniku zjawiska piezoelektrycznego wibrator zaczyna drgać, co prowadzi do pojawienia się na jego powierzchni zmiennych ładunków elektrycznych (płynie prąd).

Rezonator zachowuje się jak obwód rezonansowy o dużej dobroci. Współczynnik temperaturowy częstotliwości rezonansowej jest bardzo mały. Osiągalna stałość częstotliwości duża: $\pm(10^{-6} - 10^{-10})$.

Generatory kwarcowe

Rezonator kwarcowy – model zastępczy

L , R i C odpowiadają parametrom mechanicznym kwarcu, (L – masa kwarcu, R – oporność mechaniczna, C – sprężystość płytki kwarcu),

C_0 – pojemność statyczna elektrod i przewodów doprowadzających.

Przykładowe parametry rezonatorów

f [Hz]	100 k	500 k	1 M	4 M	10 M	20 M	60 M	120 M
R [Ω]	400	500	250	100	20	10	30	50
L [H]	93,8	20,3	3,62	0,100	0,0169	0,0042	0,0035	0,00293
C [pF]	0,027	0,005	0,007	0,015	0,015	0,015	0,002	0,0006
C_0 [pF]	6	6	5	5	3,5	3	5	4

Generatory kwarcowe Rezonator kwarcowy – rezonanse

Dobroć rezonatora (duża bo duży stosunek L do C):

$$Q = \frac{1}{R} \sqrt{\frac{L}{C}}$$

Impedancja rezonatora:

$$Z_K = \frac{j}{\omega} \cdot \frac{\omega^2 LC - 1}{C_0 + C - \omega^2 L C C_0}$$

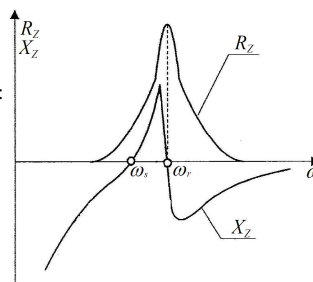
W układzie rezonatora mogą występować dwa rodzaje rezonansu:

⇒ szeregowy ($Z_K = 0$)

$$f_s = \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}}$$

⇒ równoległy ($Z_K = \infty$)

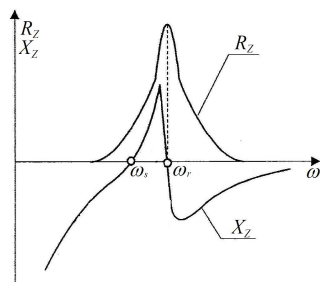
$$f_R = \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}} \sqrt{1 + \frac{C}{C_0}} = f_s \sqrt{1 + \frac{C}{C_0}}$$

f_s zależy tylko od parametrów kwarcu natomiast f_R również od C_0 związanej z pojemnościami montażowymi. W związku z tym rezonans równoległy jest mniej stabilny.

Generatory kwarcowe Rezonator kwarcowy – rezonanse

Pomiędzy f_s a f_r reaktancja rezonatora ma charakter indukcyjny a więc może on pracować jako element indukcyjny w typowym układzie Colpittsa.

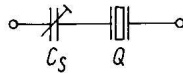
Dzięki dużej dobroci rezonatora (stroma charakterystyka fazowa w okolicy f_r) uzyskuje się dużą stabilność f generowanego sygnału.

Generatory kwarcowe

Rezonator kwarcowy – strojenie

Często pojawia się konieczność dostrojenia kwarcu w niewielkim zakresie. W tym celu do kwarcu szeregowo dopina się dodatkowy C_s o wartości dużo większej od C .

Wypadkowa impedancja tego połączenia:
$$Z_k' = \frac{1}{j\omega C_s} \cdot \frac{C + C_0 + C_s - \omega^2 LC(C_0 + C_s)}{C_0 + C - \omega^2 LCC_0}$$

uwzględniając, że $C \ll C_0 + C_s$:

$$f_s' = f_s \left[1 + \frac{C}{2(C_0 + C_s)} \right]$$

względna zmiana częstotliwości:

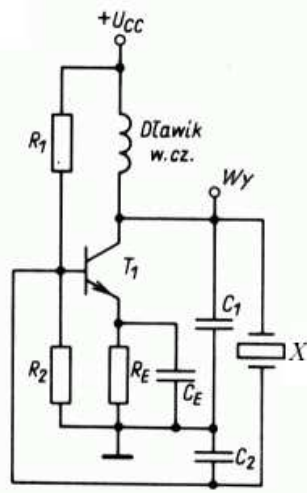
$$\frac{\Delta f}{f} = \frac{C}{2(C_0 + C_s)}$$

Dodatkowa C_s nie zmienia f_R (zero mianownika Z_k nie zależy od C_s). Przy C_s dążącym do 0, f_s można zwiększyć prawie do f_R .

Generatory kwarcowe

Generator Colpittsa – Pierce'a

Generator pracuje w rezonansie równoległym (obwód rezonansowy zapewnia przesunięcie fazy 180°).

Od zastępczej pojemności dzielnika C_1, C_2 zależy generowana częstotliwość (obwód rezonansowy X, C_1, C_2).

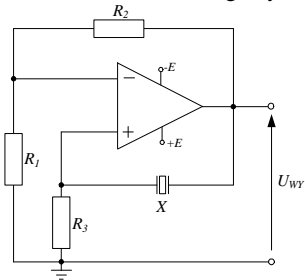
Od stosunku C_1/C_2 zależy wartość współczynnika SZ i spełnienie warunku amplitudy.

Generatory kwarcowe

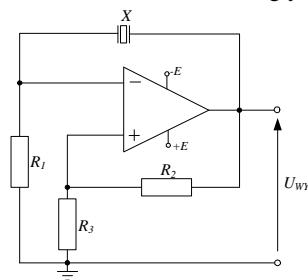
Rodzaje rezonansów

Układ w rezonansie szeregowym

X w pętli +SZ (nie zmienia fazy)

Układ w rezonansie równoległym

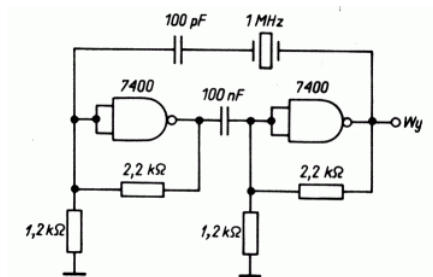

X w pętli -SZ (zmienia fazę o 180°)

Generatory kwarcowe

Generator sygnału prostokątnego

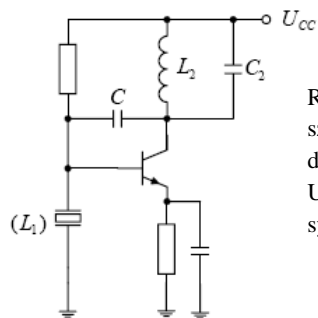

Generatory kwarcowe

Generator drgań o f ponadpodstawowej

Wytworzenie kwarcu na f większą niż 30 MHz jest trudne. Większe f można wytwarzać synchronizując generator LC rezonatorem o mniejszej f w pętli fazowej PLL, lub pobudzić kwarc do drgań na wyższej harmonicznej.

Rezonator jest włączony w obwód +SZ (rezonans szeregowy). Główny obwód rezonansowy LC (o mniejszej dobroci) dostrojony musi być do f_s lub jej harmonicznej. Umożliwia to generowanie stabilnych częstotliwościowo sygnałów o $f \geq f_s$.

Generatory RC

Generatory RC stosuje się do pracy w zakresie małych częstotliwości (kilka Hz do kilkuset Hz). W tym zakresie f w generatorach LC wartości L i C stają się zbyt duże (nie nadają się do miniaturyzacji) a dobroć obwodu rezonansowego maleje.

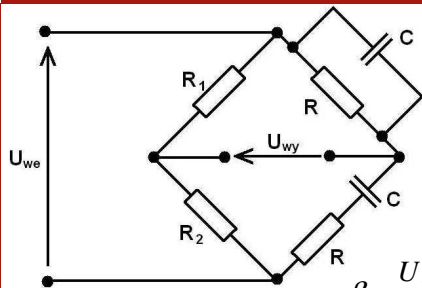
Generator RC można zrealizować zastępując obwód rezonansowy LC biernym filtrem pasmowoprzepustowym RC. Stosowane są struktury selektywne (mostek Wienera, podwójne T, bocznikowane T, itp.) oraz przesuwniki fazowe RC.

W porównaniu z generatorami LC mają gorszą stałość częstotliwości $[\pm(10^{-2} - 10^{-3})]$, jednakże generują sygnał o bardzo małych zniekształceniach i umożliwiają przestrajanie f w zakresie 1:10 na jednym podzakresie.

Generatory RC powszechnie stosowane są jako generatory serwisowe i laboratoryjne.

Generatory RC Mostek Wienera

$$\beta = \frac{U_{wy}}{U_{we}} = \underbrace{\left(\frac{j\omega RC}{1 - \omega^2 R^2 C^2 + j3\omega RC} \right)}_{\beta^+} - \underbrace{\left(\frac{R_1}{R_1 + R_2} \right)}_{\beta^-}$$

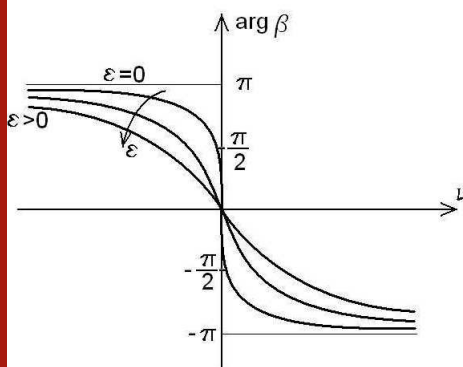
Mostek jest idealnie zrównoważony, gdy moduł transmitancji β osiąga minimum.

Wówczas:

$$\omega_0 = \frac{1}{RC} \quad \frac{R_2}{R_1} = 2 \quad \beta^+ = \frac{1}{3} \quad Q = \frac{f_0}{\Delta f} = \frac{1}{3}$$

Generatory RC Mostek Wienera

Przy ω_0 transmitancja β wynosi 0. Aby zatem zostały spełnione warunki generacji należałoby zastosować wzmacniacz o $K_u \rightarrow \infty$.

W ω_0 następuje również przeskok przesunięcia fazowego pomiędzy $\pi/2$ a $-\pi/2$.

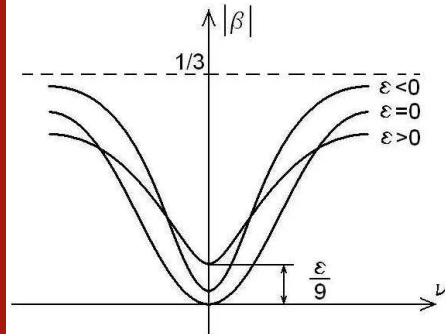
Oznacza to, że przy pełnym zrównoważeniu nie jest możliwe zbudowanie generatora. Koniecznie staje się zatem rozrównoważenie mostka

$$v = \frac{\omega}{\omega_0} - \frac{\omega_0}{\omega} \quad \text{- odstrojenie,}$$

$$\varepsilon = \frac{R_2}{R_1} - 2 \ll 1 \quad \text{- współczynnik rozstrojenia mostka dla } \omega_0,$$

Generatory RC Mostek Wienia

Przy nierównoważonym mostku możemy zapisać:

$$\beta^+ = \frac{1}{3 + j\nu}$$

f_0 generatora zależy od elementów RC

$$\beta^- = \frac{1}{3 + \varepsilon}$$

R_1, R_2 decydują o spełnieniu warunku generacji oraz ustalają amplitudę generowanego sygnału

Generatory RC Mostek Wienia

$$\beta = \beta^+ - \beta^- = \frac{1}{3 + j\nu} - \frac{1}{3 + \varepsilon} = \frac{\varepsilon}{9} \frac{1 - j\frac{\nu}{\varepsilon}}{\left(1 + j\frac{\nu}{\varepsilon}\right)\left(1 + \frac{\varepsilon}{\nu}\right)}$$

zakładając $\nu \ll 3$ (dla $\omega = \omega_0, \nu = 0$) w zakresie $\varepsilon \ll 3$ otrzymujemy:

$$\beta \approx \frac{\varepsilon}{9} \left(1 - j\frac{\nu}{\varepsilon}\right) = \beta_0 \left(1 - j\frac{\nu}{\varepsilon}\right)$$

Wówczas dobroć mostka wynosi:

$$Q = \frac{\omega_0}{2} \left| \frac{-2}{\varepsilon \omega_0} \right| = \frac{1}{\varepsilon} = \frac{1}{9|\beta_0|}$$

Generatory RC Mostek Wiena

Z warunku amplitudy $k_u(\omega_0) \beta(\omega_0) \geq 1$ otrzymujemy:

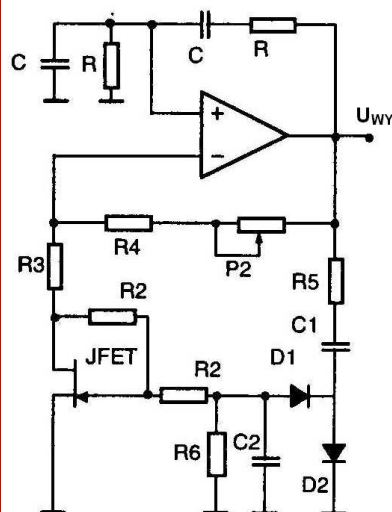
$$\varepsilon \geq \frac{9}{k_u(\omega_0)}$$

Fazy transmitancji β^+ i β^- są zgodne. Przy $\varepsilon \geq 0$ mostek nie odwraca fazy i warunek fazy jest spełniony dla ω_0 niezależnie od stopnia niezerównoważenia mostka.

R_1, R_2 pracują zwykle w gałęzi automatycznej regulacji wzmocnienia (ARW) generatora.

Generatory RC Mostek Wiena – ARW

Układ ARW zrealizowany jako podwajacz napięcia niesymetryczny z JFET linearyzowanym.

JFET spełniający rolę regulowanej elektrycznie rezystancji pracuje w obszarze liniowym (triodowym), w którym zastosowano linearyzację ch- γ_k wyj przy pomocy -SZ (R_2).

- ⇒ napięcie na C_2 jest ujemne i bezpośrednio steruje bramkę JFET-a,
- ⇒ gdy amplituda U_{wy} rośnie to rośnie ujemne napięcie na C_2 ,
- ⇒ rośnie ujemne napięcie na bramce JFET,
- ⇒ rośnie rezystancja statyczna JFET r_{DS} ,
- ⇒ rośnie -SZ,
- ⇒ maleje amplituda napięcia wyjściowego.

Generatory funkcyjne

Wroclaw 2009

Wstęp

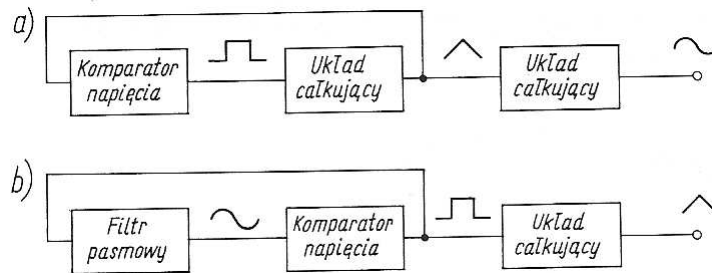
Generatorem funkcyjnym nazywamy układ, wytwarzający kilka wzajemnie zsynchronizowanych przebiegów o różnych kształtach ale tej samej f .

Generatory wytwarzają na ogół przebiegi trójkątne, prostokątne i sinusoidalne, dostępne z oddzielnych wyjść.

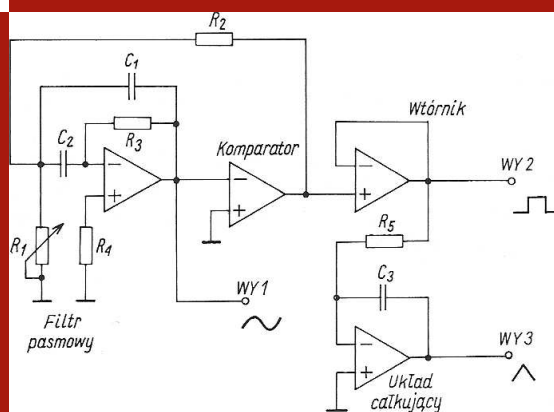
Do budowy używa się WO i komparatorów.

Sposoby generacji

Generator funkcyjny

$$f = \frac{1}{2\pi\sqrt{R_p R_3 C_1 C_2}}$$

$$R_p = \frac{R_1 R_3}{R_1 + R_3}$$

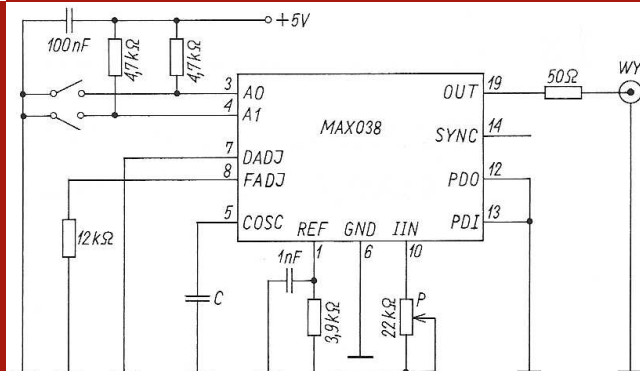
Wskutek +SZ wy. komparatora i we. filtra, układ generuje sin, z którego na komparatorze kształtowany jest prostokąt. Z prostokąta kształtowany jest trójkąt w układzie integratora.

Wtórnik separuje wy. prostokąta od wej. filtra.

f regulowana jest potencjometrem R_1 .

Generator funkcyjny Układ scalony

R , C określają f . Konstrukcja sprowadza się do odtworzenia noty aplikacyjnej.

Na wej A0 i A1 ustalany jest cyfrowo rodzaj przebiegu (1,X – sin; 0,0 – prostokąt; 0,1 – trójkąt).

P – regulacja f (od 0,2 Hz do 20 MHz).

$U_{wyp-p} = 2V$